

МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

М.В.Бастун

Київ, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

У дискусіях навколо проблем, що стоять перед освітою, раз у раз піднімається проблема дегуманізації багатьох сторін сучасного життя. Відчуженість людини від інших людей, від продуктів праці, природи, культурних традицій значною мірою позбавляє життя людини гуманістичного наповнення.

Ці процеси повною мірою відбилися також і в системі освіти. Суспільство висуває перед останньою постійно зростаючі вимоги вузької спеціалізації, набуття учнями вузько спеціальних знань. Різні галузі знання втрачають внутрішній діалогічний зв'язок між собою, котрий існував у попередні епохи, виникає відчуженість між ними. Вимоги гуманізації освіти, котрі звучать дедалі частіше, здебільшого реалізуються у формі заходів, спрямованих швидше на гуманітаризацію освіти – введення до навчальних програм дисциплін гуманітарного профілю, без встановлення діалогічних зв'язків між ними. Тим часом саме система освіти, подолавши власну кризу дегуманізації, могла б стати потужним фактором, що сприяв би подоланню цієї кризи у суспільстві.

Більшість дослідників, котрі працюють в річищі культурологічного підходу, бачать його мету саме у подоланні явищ дегуманізації в освіті. У словнику культурологічний підхід визначається як конкретно-наукова методологія пізнання та перетворення педагогічної реальності, основою якої є аксіологія; бачення освіти через призму поняття культури, тобто розуміння її як культурного процесу, котрий відбувається у культуровідповідному середовищі, всі компоненти якого наповнені людськими смислами і слугують людині, котра вільно проявляє свою індивідуальність, здатність до культурного саморозвитку і самовизначення у світі культурних цінностей [5].

Ряд дослідників суті культурологічного підходу бачать у тому, що в центрі уваги повинна опинитися людина як суб'єкт культури, а навчальне середовище повинне розбудовуватися передусім як культурне середовище. В.В.Гура дає наступне визначення культурологічного підходу: це «таке бачення людини через призму понять культури, яке дозволяє розглядати людину у навчальній діяльності як вільну, активну індивідуальність, здатну до самодетермінації в горизонті особистості в результаті спілкування з іншими особистостями, культурами, як в межах сьогоденного життєвого світу особистості (Малий час культури), так і в інших епохах (Великий час культури)» [1, с. 11]. Оскільки таке визначення уявляється дещо ускладненим, ми резюмуємо його наступним чином: згідно *культурологічного підходу*, людина розглядається як вільна особа, котра через буття у культурі самовизначається як особистість. Ключовим тут є створення

культуровідповідного середовища, яке має відповідати наступним принципам: а) принцип діалогового спілкування з середовищем; б) принцип культурно-контекстного обґрунтування ключових понять у навчальних модулях; в) принцип особистісного культурного розвитку в умовах середовища [1].

Одним з головних завдань при розробці культурологічного підходу має бути передусім створення навчального середовища як культурного середовища, за рахунок створення вертикальних та горизонтальних зв'язків між компонентами (модулями, предметами) цієї системи. Йдеться про формування контекстності навчального матеріалу за рахунок встановлення діалогічних зв'язків між різними навчальними дисциплінами, котрі мали б утворювати єдиний комплекс. В ідеалі така настанова повинна бути задіяна вже у процесі розробки та створення навчальних програм і планів. Іншим засобом формування контекстності навчального матеріалу, надання йому комплексності і культуровідповідності є створення (можливо, у рамках психологічної служби навчального закладу) своєрідного «психологічного координаційного центру», у формі гуртка або постійно діючого семінару, з участю учнів та вчителів і під керівництвом психолога. Метою такого семінару є обговорення мета проблем сучасної науки, встановлення діалогічних зв'язків між предметами, котрі вивчаються у рамках освітньої програми. Це має сприяти формуванню середовища навчання саме як культурного середовища. Керівник цього семінару, психолог за освітою, не обов'язково повинен мати спеціальні знання з предмету. Спираючись на загальну ерудицію і використовуючи прийоми та засоби, розроблені в рамках концепції Школи діалогу культур, а також техніку сократичного діалогу (*μαθητική τέχνη*), він запускає діалоги на професійні та світоглядні теми, сам при цьому займаючи позицію «вченого незнання». Щодо спеціальних знань, які можуть знадобитись у таких обговореннях, як показує досвід, навіть у групі з приблизно 10 учнів сумарний запас професійної ерудиції є цілком достатнім для ведення бесіди на достатньо високому науковому рівні. Звичайно, бажаною є участь у такому семінарі вчителів, викладачів. Крім того, стимулюється самостійний пошук учнями інформації.

Крім семінару, в якості компонентів культурного середовища створюються також, відповідно до методики Школи діалогу культур, пакети текстів з обговорюваних проблем, електронна база інформації, доступна для всіх учасників семінару, фільмотека та аудіотека, список корисних сайтів Інтернету. Важливим компонентом роботи також є створення спільними зусиллями учасників семінару інтернет-сторінки, де були б опубліковані матеріали семінару, роздуми його учасників, форум для дискусій між зустрічами семінару тощо. Ще одним компонентом культурного навчального середовища є факультативний спецкурс «Діалогічна культурологія», присвячений розкриттю діалогів, що відбувалися і відбуваються у «Великому часі культури».

Одним із завдань, які покликані розв'язати новітні педагогічні технології, є переорієнтація викладачів на суб'єкт-суб'єктну взаємодію. Справа в тому, що

традиційний педагогічний процес по суті перетворюється на монолог викладача. Така модель ґрунтується на сцієнтизмі, монологізмі й авторитаризмі. Вона вже не відповідає сьогоденним запитам, оскільки сучасна культура – це культура діалогу, в процесі якого формується особистість [3, с. 264].

Таким чином ми бачимо, що поняття діалогу культур є ключовим для розуміння сутності творчо і особистісно орієнтованих освітніх технологій і відповідає сучасним тенденціям розвитку системи освіти в Україні та у світі. Як зазначає І.А.Зязюн, сутність освітньої технології визначається наявністю діалогу (або ряду діалогів): старшого і молодшого, історичного минулого і сучасної реальності і т.д. Реалізація сучасних освітніх технологій передбачає, що моністична картина світу доповнюється поліфонічним розумінням процесів, що відбуваються з людиною [2, с. 16-18]. Слід згадати, що поліфонізм є, за М.М. Бахтінім, сутнісною ознакою діалогу. Одним з шляхів реалізації цього принципу є створення підручників нового покоління, своєрідних “інтелектуальних самовчителів”, текст яких має бути психологічно багаторівневим [2, с. 27]. Окремі рівні цього тексту спрямовуються до різних компонентів (підструктур) особистості учня, створюючи умови для виникнення діалогів, як внутрішніх, так і зовнішніх. Щодо педагога, то він стає не головною діючою особою на уроці, а режисером діалогу, котрий розгортається між учнем і навчальним матеріалом, з іншими учнями і вчителем [2, с. 56]. По суті, така позиція педагога зближується з позицією Ведучого діалогу у концепції Школи діалогу культур [4]. Таким чином, створення діалогічно та культурологічно спрямованих особистісно орієнтованих освітніх технологій є адекватною відповіддю на запити, котрі ставить сучасність перед системою освіти.

Література

1. Гура В.В. Культурологический поход как теоретико-методологическая основа гуманизации информационных технологий обучения. Автореф. дис. канд пед. наук. 13.00.01 – Теория и история педагогики. Ростов-на-Дону, 1994. – 16 с. / Гура Валерий Васильевич
2. Зязюн І.А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Монографія / За ред. І.А.Зязюна/ - Київ: Видавництво “Віпол”, 2000. – С. 11-57. – 636 с.
3. Сисоєва С.О. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К., 2000. – С. 249 - 273.
4. Школа диалога культур. Идеи, опыт, перспективы. Под ред. В.С.Библера. – Кемерово, 1993. – 416 с.
5. http://mirslivarej.com/content_eco/kulturologicheskij-podxod-32415.html